

Drugo poglavje „Jerale“.

Kaj stočeta vola? I, rada otave bi vola!
 Kaj jočejo kola? — I, rada masti bi kola!
 Počakajte, voli in kola, saj tam pri Dobravi,
 pri lepi vasici, se pot pod večer nam ustavi.

Vdal se je Čade, brez misli pod jarmom se vpira,
 v debele se gube mu koža na vratu nabira,
 nič več ne ozira za pašo se niti za hladom,
 ne brani se muham več niti pikačem obadom,
 in komaj da včasih potržno z očesom mežikne,
 če suličar drzen že vendar preljuto ga pikne.
 A Jelen je drugi! Nevtrudno mi z repom opleta,
 če vidi le bilko ob poti, on je ne zameta;
 kakopa zato kaj z bičem dobi za nameček
 in polno ima že čez rebra nabrisanih preček;
 pa Jelen zato ne odneha od grešne navade:
 „Lej, Čade ne krade, in vendar i njemu kaj pade,
 ker padati mora, pa bodi pošten ali tat —
 a krivi smo sami: kaj v kambo vteknili smo vrat!
 Za morjem, moj dragi, ej, tamkaj poljane so širne,
 tam bratov se naših družine še pasejo mirne;
 na tisoče volov v svobodi! Tam vol je gospod,
 zato plemenit je še tam in ponosen naš rod.
 Ravnina grmi, kadar četa čez njo se pomika,
 rogovi štrlijo, kot sulice v solncu svetlika
 se njih neupognjena ost.
 Neznani jim je jarem jahač, tuj bič poganjač . . .
 Lej, Čade mōj, brate, tako ti je tam!
 Pod kožo me sram je; premisli, kako je pa nam!
 Rogove imamo i mi — a kje je prostost!“

Odgovora Čade ne da, kot bil bi gluh.
 Vse druga prašanja njegov prežveka duh:
 a vredno je mahati z repom zaradi muh?
 Težavno prašanje; in konečni rezultat?
 Od kraja do konca — vsem treba zaviti bi vrat.

A Jelen za čelom še dalje filozofira
in zraven po svetu se v levo in pravo ozira.

Kot lice kozavo je grapav ves kraj naokrog;
ko svet je oral, tu plug je privzdignil Bog;
Kopina je šipku in brinju je praprot soseda;
to niso ovčice — to kamenja pase se čreda;
tam — daleč — dva starca v pogovoru tajnem stojita —
hej, kdaj sta živela? Sedaj sta oba kamenita.
Ali bil si zamišljen, Gospod, ko si hodil tod,
da na plug si pozabil, pozabil na seme in plod,
ali bil si zlovoljen. ko šel si tod mimo, Gospod?

Sedijo popotniki, tiho na vozu sedijo,
njih misli so težke, kot kamen jim teme tiščijo.
Čez skalnate prage se muči kolo, odskakuje,
prevagne se klanec in drugi že hrbet vzdiguje;
odpre se daljava očem, pa se skrije spet,
kot gnal bi počasi ogromne valove ta svet.
Kdo vi ste, popotniki? Čujte, naznanite,
odkod ste prišli in v kateri kraj kanite?
Hej, Pavel voznik! Saj zdi se mi, da te poznam!
In Trdička Kata! In Bara Bubaševa! Kam?
Da je prilika druga, bi rekel: na božjo pot;
a na Brezje romamo in na Trsat vse drugod.
Pa s kožami trgovati začeli ste zdaj?
Le prašuj, saj le ne izveš, kako in kaj.
Ne dajo odgovora, tiho na kožah sedijo,
lehti na kolena, obraze v dlani tiščijo.

Vrh Ljutega Brega nad cesto kamen strmi,
nanj z bičem pokaže voznik in spregovori:
„Tu zvrnil hudič je največje svoje zlo,
odtod je ta svet proklet — na, Jelen, bó!“
in Jelen in Čade vsak po eno dobita čez kolk,
da ne vesta zakaj — in družba pogrezne se v molk.

Vsem misli iz glave je zdaj izpodrinil hudič —
po klancih, teh pokal v davnini njegov je bič.
Kovačem Podbrežcem to bilo je znamenje,
da klešče in kladiva brž pometali so stran,
kot da jih železje zapeklo je hipoma v dlan:

čez reber, navkreber!
 Kot črni kozli so lezli čez kamenje.
 Da, kozli! Samo na oko! A po čudi ovčice:
 krog konj pripregó se, poprimejo za ročice,
 in — hi! — preko Ljutega Brega hudičev voz!
 Par konj tej strmini ne bilo nikoli bi kos:
 ne vem, so li kje še taka napeta tla,
 a voz natovorjen visoko, visoko zlá!
 To so bili Podbrežci, kovači brezbožniki,
 pomagači hudiču in verni njegovi podložniki.
 Tam spodaj ob reki so rudo kopali, topili,
 tam spodaj orodje kovali, orožje kalili.
 Vsa globoka dolina kot velik zvon je pela,
 vsa globoka dolina vesela črnega dela.
 Ni bilo za rudo jim muke, skrbi prav nič,
 vse žile podzemske poznal je pritlikav možic,
 grbin bil to sajavec, Dimek imenovan,
 od samega vruga Podbrežcem za službo poslan.
 Po cel dan brez dela pohajala mala pokveka,
 po hišah hodila in pila na latvice mleka,
 vrščale so babe: „Uh, mrcina ti neveljava!“
 in „Skledoliz!“ in „Grba debeloglava!“
 Še rajši po skalnih votlinah se Dimek je skrival,
 tam ure presnival in od brezdelja počival,
 poslušal oddaleč kladiv pojoče udarce,
 po glasu je ločil kovače mladiče in starce.
 Pod jezom tam doli ves sključen tolče Madronič,
 njegovemu kladivu z onkraj odbija Stonič;
 tako govorita čez reko: „Bom še, bom!“
 a Stonič se roga mu s kladivom: „Bom, pa s kom!“
 Andreja čuj! Mladó mu po naklu kladivo pleše,
 da kakor žareč vodomet izpod njega se kreše:
 „Boš, Metka, plenk, v nedeljo prišla, plenk, plenk?“
 „„Prišla bi že, plenk, če v žepu bo cvenk, cvenk, cvenk!““
 Martina mu Črnega kladivo ročno odpeva.
 Obema kovačema en glas v duši odmeva,
 samo da Martin na srce bije Urški
 in Lenki in Cilki — vrug vedi — on ljubi po turški.
 A kadar je ruda pošla: „No, Dimek, kaj bo?“
 On modro je nagnil glavo: „Bo že kako!“

In kladvece majhno vzela je v roke pokveka,
 a babe krog njega, vsaka po latvico mleka,
 za njim pa Podbrežci v sprevodu, nobeden presiv,
 nobeden presključen v hrbet, ne v noge prekriv;
 zapelo ni kladivo, jeknilo jeklo v dolini,
 kot v praznik bilo je ta dan vse Podbrežje v tišini.
 Natihem ugibali so med seboj možje,
 kje bilo bi novih žil. „Tam, kraj vodé,
 pod jelšami, veste, se skala rdeče poceja,
 tri tedne že pazim,“ modruje kovačem Jelinič,
 „če tam bi poskusil, potem pa za dolgo skrbi nič.“
 „„Jelinič, besede so naše kot mačja preja:
 Kar maček je na zapečku tri tedne napredel,
 za to ne bo tkalec nikoli za stative sedel.““
 Primero Movrinovo hitro je Barič pobral:
 „In Dimek i danes bo svojo prejo tkal!“
 Momljal je Jelinič nekaj pod svoj kljun
 (tak nos je imel), a nič mu ne bo pomagalo —
 še dolgo bo smeha v Podbrežju na ta račun,
 in „Mačji Prelec“ — ime bo do smrti držalo.
 Nekomu pridevek je bil skozi mozeg šinil
 pa mu zdrknil z jezika, še predno dodobra je zinil.

A čuj! Trk, trk! Zdaj vsak je ušesa napel,
 iztegnil vrat: je Dimek že z delom pričel?
 Ne, mimogrede je potrkal ob kamen samo.
 Pred babami gre. Kot sovi mu sije oko,
 in tih in tajinstven je ves in sam med vsemi kot sova.
 Je danes smešna debela glava njegova?
 Vsem zdi omotana se v turban skrivnostnih sanj
 in kakor v veličje duhá vse gleda vanj.
 Ustavil se je — vse sapo pridrzuje.
 Trk, trk na skalo. Zaprl je oči, prisluškuje,
 kot da sluša odgovor globin. Z roko odmahne,
 potegne čez čelo z dlanjo, si globoko oddahne;
 naprej . . . In spet je udaril mimogredé,
 šel naprej, pa se vrnil; v skalo posluša molče;
 glej, vanjo prašuje in zopet posluša in — kaj?
 ni mu sinilo v lice kakor notranji smehljaj?
 Vsi gledajo tajni pogovor brez besed,

strme; tak čitalca zre tihega analfabet,
na obrazu njegovem išče vsebine sled.
Zravnal se je Dimek in naravnal korak
navzgor, čvrst, brz in krepak,
tam več ne poskuša, ne sluša — skale odkruši
in izpod nje se črno rude podruši.
Med Podbrežci ni vzklika, podmolklo le mrmranje:
po dolgem brezvetrju v hrastih šepetanje —
ne upajo še si šumeti; v tišino odeti
so še jim vrhovi, z mamečo mrežo opeti.
Še Dimek je duh, še enkrat vzplamti mu v očeh
tajnostno in tiho, čez lice prebegne mu smeh,
potem pa odpade mu turban veličja, in glej,
pred njimi je smešen debeloglavec kot prej,
kot prej neznatna, sajava, mala pokveka;
v zahvalo ponujajo babe mu sladkega mleka,
a jutri bo zopet mrcina neveljava
in skledoliz in grba debeloglava.

Hej, da, tako je bilo!
Sedaj pa je vse zapuščeno in vse mrtvó,
ves glas se preselil je iz Podbreške doline —
drugod zdaj plavži gore, hrumijo turbine.
A prašaj Pavla zakaj, on ve za odgovor:
hudič je kriv — tu zvrnil je ves svoj tovor.

Tako vsaka glava je zase v mislih molčala,
le kolesa v ta molk so pesem svojo škripala.
Brez kril je čas, onemogel se plazi po tleh,
kdaj padeš, večer, da solnca ne bo več v očeh?
Čez dolgo de Čade Jelenu počasi in resno,
kot voli baš govore: „Zares, nam je tesno,
a kar misliš takole ti, Jelen, vse skupaj ni nič:
saj le vso modrost izpod kože iztepe ti bič.“
To pot pa odgovor obdržal si v srcu je Jelen —
ah, v duši bilo mu je, kakor da žvečil bi pelin . . .

Oton Zupančič.

